

Compact & Rijk

Carola Riemens en Liesbeth van Waas



Met
tussendoelen
uit KIJK!

Groep
1-2

Uitdagings voor jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

Compact *& Rijk*



Uitdagings voor jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

Inhoud

	Pagina
Voorwoord	4
Inleiding: Wat is Compact & Rijk?	5
Deel 1 Jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong	9
1.1 Herkenning van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong	10
1.2 Behoeften van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong	14
1.3 Inspelen op behoeften van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong	15
1.4 Werken met Compact & Rijk	17
1.5 Tot slot	20
Deel 2 Activiteiten	21
Overzicht gebruikte pictogrammen	22
Activiteitenmatrix Compact & Rijk	23
<i>Motoriek</i>	25
• Tussendoelen grote motoriek	26
• Tussendoelen kleine motoriek	27
• Tussendoelen tekenontwikkeling	28
• Activiteitenmatrix motoriek	29
• Activiteiten	30
<i>Ruimtelijke oriëntatie en tijdsoriëntatie</i>	61
• Tussendoelen ruimtelijke oriëntatie	62
• Tussendoelen tijdsoriëntatie	63
• Activiteitenmatrix ruimtelijke oriëntatie en tijdsoriëntatie	64
• Activiteiten	66
<i>Mondelinge taal en ontwikkeling van de geletterdheid</i>	87
• Tussendoelen mondelinge taal	88
• Tussendoelen ontwikkeling van de geletterdheid	89
• Activiteitenmatrix mondelinge taal en ontwikkeling van de geletterdheid	90
• Activiteiten	92
<i>Ontwikkeling van het logisch denken en inzicht in cijfers en getallen</i>	113
• Tussendoelen ontwikkeling van het logisch denken	114
• Tussendoelen inzicht in cijfers en getallen	115
• Activiteitenmatrix ontwikkeling van het logisch denken en inzicht in cijfers en getallen	116
• Activiteiten	118
Literatuurlijst	139
Bijlagen	
1. Stippenblad	141
2. Checklijst criteria voor Compact & Rijk activiteiten	143
3. Kenmerkenlijst jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong	145
4. Wie-Wat-Waar	147
5. Overzicht materialen	149

Voorwoord

Jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hebben soms te maken met gevoelens van frustratie en eenzaamheid. Misschien een beetje kort door de bocht om zo dit voorwoord te beginnen, maar toch: de feiten zijn duidelijk. Deze kinderen denken en handelen op een hoger niveau dan de gemiddelde kleuter en dat is niet altijd even prettig voor ze. Hier ligt een positieve rol voor de school om ook deze kinderen passend onderwijs te geven.

De ontwikkelingsvoorsprong bestaat uit drie aspecten: hoge intellectuele capaciteiten, een bijzonder creatief denkvermogen en een hoge motivatie/nieuwsgierigheid. Dit komt vooral tot uiting als de omgevingsfactoren zijn afgestemd op hun denkniveau. Denk bij omgevingsfactoren zowel aan het gezin en de school als aan de omgang met andere kinderen.

Het is bij jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong van belang dat de mensen binnen de school bekend zijn met het verschijnsel 'ontwikkelingsvoorsprong' en bereid zijn een passend aanbod voor het kind en een relationele ondersteuning te bieden.

Dit boek richt zich uitsluitend op suggesties voor passend aanbod: activiteiten die geschikt zijn voor deze kinderen. Het is te gebruiken voor mensen die op school KIJK! gebruiken als observatie en registratiesysteem en op basis daarvan activiteiten voor hun leerlingen plannen.

Het boek is ook prima te gebruiken als zelfstandig bronnenboek: een schat aan activiteiten die iedere leerling kan benutten voor zijn passende activiteiten voor jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

We zijn erg benieuwd naar uw ervaringen met de activiteiten uit dit boek. En misschien hebt u aanvullingen. We willen het graag horen! (info@bazalt.nl)

Dook Kopmels
Manager Bazalt Educatieve Uitgaven



Inleiding

Job is 5 jaar, kent alle letters, kan eenvoudige sommen maken en is altijd op zoek naar uitdaging. Hij leest woorden als kettingkast en dynamo en wil daarvan de betekenis weten en is nieuwsgierig hoe zijn fiets is gemaakt. Job heeft honger naar kennis, is vindingrijk, bedenkt creatieve oplossingen en op veel ontwikkelingsgebieden signaleert de leraar een grote voorsprong. De werkboeken van de leesmethoden zijn te beperkt voor Job: ze doen te weinig een beroep op Jobs creatieve denkvermogen. De leraar geeft Job onderwijsaanbod dat aansluit bij de specifieke kenmerken van een jong kind met een ontwikkelingsvoorsprong. In het speelwerkboek biedt ze hem de activiteit 'Tijdverhalen' uit Compact & Rijk aan waarbij Job wordt uitgedaagd te bedenken in welke volgorde zijn fiets tot stand is gekomen.

Wat is Compact & Rijk?

Met de aanschaf van Compact & Rijk heeft u een aanzet voor een onderwijsaanbod dat gericht is op de begeleiding van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. De vijfenveertig in het boek opgenomen activiteiten zijn veelzijdig en stimuleren meerdere ontwikkelingsgebieden. Daarbij zijn ze afgestemd op de kenmerken en leerstijl van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

Het boek is geen compleet aanbod. Compact & Rijk wil een bron en een stimulans voor u zijn om zelf op professionele en planmatige wijze een aanbod samen te stellen voor deze doelgroep.

In Compact & Rijk leest u over de persoonskenmerken en de leereigenschappen waaraan u jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong herkent. U observeert hen in betekenisvolle situaties en maakt daarbij gebruik van de in het boek opgenomen signaleringslijst. Het is tevens een onmisbare eerste stap voordat u op doelgerichte wijze aan de slag gaat met compacten en verrijken van het activiteitenaanbod in de kleutergroep.

Onderwijs geven aan- en begeleiden van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong houdt meer in dan het kiezen van geschikte activiteiten. Ze moeten aansluiten bij de specifieke onderwijsbehoeften van deze jonge kinderen en passen bij de voor hen gestelde doelen. Hoe kan compacten en verrijken van de leerstof worden toegepast zodat het geen ad-hoc actie wordt, maar een zorgvuldig gepland uitdagend aanbod dat zorgt voor continuïteit. Bovendien hebben deze kinderen, net als hun leeftijdsgenootjes, behoefte aan persoonlijke aandacht van uw kant. U zorgt tevens voor voldoende kansen tot samenspel en interactie met andere kinderen. Samenwerken en samen spelen (zowel ontwikkelingsgelijken als kinderen in een heterogeen samengesteld groepje) is essentieel voor de ontwikkeling van de sociaal-emotionele competentie.

Laat u inspireren door de vindingrijkheid en creativiteit van de kinderen. Gebruik hun én uw ideeën voor het creëren van passend onderwijsaanbod.

Laat u verrassen door de activiteiten uit Compact & Rijk en laat u meeslepen door enthousiasme. Veel succes!

Carola Riemens
Liesbeth van Waas





Compact *& Rijk*



Deel 1 Jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

- 1.1 Herkenning van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong
- 1.2 Behoeften van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong
- 1.3 Inspelen op behoeften van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong
- 1.4 Werken met Compact & Rijk
- 1.5 Tot slot



1. Jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

Inleiding

Lang niet elke pientere kleuter laat zich eenvoudig herkennen als een kind met een ontwikkelingsvoorsprong. Dat wordt onder andere veroorzaakt door het feit dat kleuters (en zij niet alleen!) snel de neiging hebben om zich aan de groep aan te passen. Ze zoeken niet die uitdaging, niet die activiteiten waar ze eigenlijk behoefte aan hebben.

Waar het in uw begeleiding van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op aankomt, is dat u zo vroeg mogelijk deze kinderen herkent (signalering). De signaleringsgegevens vertaalt u vervolgens in behoeften van het kind en daar probeert u dan zo goed mogelijk op in te spelen.

De signaleringsgegevens hebben betrekking op leereigenschappen, persoonskenmerken, basis- en ontwikkelingsgegevens van 9 ontwikkelingsgebieden¹. Onder behoeften van het kind verstaan we wat het kind nodig heeft om zich goed te blijven ontwikkelen, dat wil zeggen overeenkomstig zijn mogelijkheden.



Een tijdige herkenning van de kleuter met een ontwikkelingsvoorsprong is juist daarom ook belangrijk omdat op die manier het fenomeen van onderpresteren in een vroeg stadium kan worden onderkend. Contact met de ouders en de pedagogische medewerkers van de kindercentra is daarom essentieel. Zij kunnen u veel vertellen over de ontwikkeling van het kind in de voorafgaande jaren.

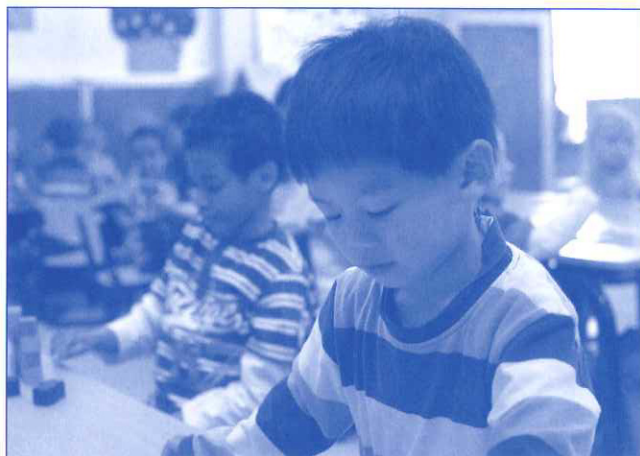
In dit hoofdstuk leest u achtereenvolgens meer over: het begrip ontwikkelingsvoorsprong, de herkenning van signalen, behoeften van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong en hoe u kunt inspelen op de behoeften van deze kinderen.

Ontwikkelingsvoorsprong: alles is meer

Binnen de wetenschappelijke benadering wordt het IQ, in combinatie met didactische gegevens, als een belangrijke graadmeter beschouwd van de intellectuele capaciteiten. Gegevens over taakgerichtheid, creativiteit vormen daarbij extra ondersteunende informatie.

In geval van jonge kinderen schuilt in deze benadering een probleem. Testen op jonge leeftijd zegt nog niet zoveel, pas rond 6-jarige leeftijd is dit beter mogelijk. Bovendien zijn van kinderen van vier jaar geen didactische gegevens (schoolprestaties) beschikbaar.

Kinderen zijn echter niet plotseling op 6- of 7-jarige leeftijd (hoog)begaafd. Tevoren ontwikkelen zij zich door de mogelijkheden, die zij bij hun geboorte meekrijgen, al anders en sneller dan hun leeftijdsgenootjes. Typierend daarbij is dat ze die voorsprong ook steeds verder uitbouwen, als ze tenminste van hun omgeving (ouders en leraar en andere volwassenen) de juiste stimulering krijgen.



¹ In Compact & Rijk wordt uitgegaan van het KIJK! Observatie-registratiemodel voor groep 1 en 2 en groep 3 en 4.

1.1 Herkenning van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

Informatie van de ouders	• Aanmeldingsgesprek
Gegevens over de ontwikkeling van het kind ²	• Basisgegevens: basiskenmerken, betrokkenheid, risicofactoren • Ontwikkelingsgegevens
Persoonskenmerken en leereigenschappen	• Taalontwikkeling • Intense betrokkenheid • Diep denken • Kennishonger • Logisch denken • Fantasie en creativiteit • Symboolverkenning: lezen en rekenen • Sterk geheugen • Vroeg in staat tot samenspel

Binnen Compact & Rijk is gekozen voor een onderwijskundige benadering. Dat houdt in dat we leraren van groep 1-2 concrete handvatten bieden om kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong tijdig te herkennen en daar passende maatregelen bij te zoeken. De herkenning of signalering doet u door nauwkeurige observatie van basiskenmerken en betrokkenheid, de ontwikkeling, persoonskenmerken en leereigenschappen.

Voor de observatie van de ontwikkeling maakt u gebruik van een observatie- en registratie model voor jonge kinderen². Bij de signalering van persoonskenmerken en leereigenschappen kunt u werken met een kenmerkenlijst (Bijlage 3).

Aanmeldingsgesprek met ouders

Ouders zijn een onmisbare bron voor u om een waarheidsgetrouw beeld te krijgen. Niet alleen op het moment van aanmelding, maar zeker ook als hun kind eenmaal op school zit. Zij kunnen u het een en ander vertellen over de ontwikkeling gedurende de eerste vier jaren. Maar ook daarna blijft een goed contact met de ouders belangrijk. Zij kunnen bijvoorbeeld aangeven hoe hun kind de school ervaart en of het thuis en op school min of meer hetzelfde gedrag laat zien.

Wanneer u werkt met KIJK!

In het individuele rapport of ontwikkelingsprofiel kunt u lezen wat de stand van zaken is met betrekking tot de basisgegevens en een groot aantal ontwikkelingslijnen. Afhankelijk van de keuze van de school vindt u daarin ook de resultaten op de Cito-toetsen.

In het ontwikkelingsprofiel voor groep 1-2 en 3-4 kunt u steeds de gegevens van een bepaald registratiemoment vergelijken met die van een of meerdere vorige momenten. Dat geeft u een goed beeld op het ontwikkelingsverloop.

Toepassing van KIJK! 3-4 biedt de mogelijkheid om ook de vorderingen die het kind heeft gemaakt op het gebied van lezen, schrijven, spelling en rekenen zichtbaar maken.

Ook de scores op de Cito-toetsen kunt u opnemen in het individuele ontwikkelingsprofiel van KIJK!.

De ontwikkeling van een kleuter is nog sterk afhankelijk van de stimulans die het uit zijn omgeving (ouders, leraren) krijgt. Dat betekent bijvoorbeeld dat u de kleuter kansen moeten bieden om te laten zien waartoe hij werkelijk in staat is. Alleen dan voorkomt u het risico van onderschatting.

Compact & Rijk gaat er vanuit dat u de ontwikkeling van kinderen observeert met behulp van een observatie- registratiemodel gedurende een langere periode. Er is dus geen sprake van een momentopname. Aan het moment waarop u de stand van zaken opmaakt gaat doorgaans een periode van vijf á zes maanden observatie vooraf. In die periode biedt u het kind, binnen een veilige omgeving, de kans om te laten zien waartoe het werkelijk in staat is.

Compact & Rijk sluit naadloos aan bij KIJK! Groep 1-2 en Groep 3-4. Wanneer de pedagogisch medewerkers van het kinderdagverblijf of peuterspeelzaal werken met KIJK!-Peuters ontstaat de mogelijkheid om een

² Voor het observeren van basisgegevens en ontwikkeling kan gebruik gemaakt worden van KIJK! Peuters, KIJK! voor groep 1-2 en groep 3-4. Compact & Rijk sluit daar prima bij aan.

eventuele ontwikkelingsvoorsprong al in een vroeg stadium te signaleren. Ontwikkelingsgegevens uit een voorschoolse periode in combinatie met de informatie die afkomstig is van de ouders geven u een goed beeld over de ontwikkeling van een kind.

Volgen van het ontwikkelingsverloop is essentieel omdat met name bij jonge kinderen de ontwikkeling veelal sprongsgewijs verloopt. Perioden van ogenschijnlijke stilstand of beperkte vooruitgang worden afgewisseld met grote sprongen vooruit. Om te kunnen spreken van een werkelijke ontwikkelingsvoorsprong moet deze *blijvend* zijn en niet van tijdelijke aard.

Uw conclusie of er al of niet sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong baseert u op het totale ontwikkelingsprofiel van een kind en niet op enkele aspecten daarvan. In geval van KIJK! 1-2 neemt u als maat daarvoor een voorsprong van gemiddeld minimaal een half- tot een jaar. Tot het totale beeld behoren óók de basisgegevens. Deze geven belangrijke informatie omtrent het welbevinden en de betrokkenheid. De mate van betrokkenheid is een essentieel kenmerk van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

Op veel scholen worden bij de kinderen van groep 1-2 jaarlijks één of meerdere Cito-toetsen afgenomen. De scores op deze toetsen neemt u mee in de interpretatie van het individuele ontwikkelingsprofiel van het kind. Als indicatie voor een ontwikkelingsvoorsprong gaat u uit van een (hoge) A-score. De Cito-scores kunnen een toegevoegde waarde hebben op uw persoonlijke mening. Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong zien over het algemeen niet op tegen het maken van Cito-toetsen. Voor velen is het zelfs een uitdaging.

Een waarschuwing is hier wel op zijn plaats. Jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong hoeven niet perse op elk gebied voor te liggen op hun leeftijdgenoten. Denkt u maar eens aan de peuter die bepaalde situaties heel goed doorheeft, maar nog niet goed in staat is om dit onder woorden te brengen. Of aan een kleuter van net 4 jaar die zichzelf al heeft leren lezen, maar nog niet kan schrijven omdat zijn motorische ontwikkeling dit niet toelaat. Dit is geen kwestie van onderpresteren maar van (een tijdelijk) onvermogen. Voor het betreffende kind is het soms lastig om daar mee om te gaan. Het kind kan gevoelens of inzichten gaan wegstoppen of compenseren. Vaardigheden die het nog niet beheerst kan het gaan omzeilen.

Ook u en de ouders kunnen moeite hebben met deze verschillen binnen de ontwikkeling. Dat kan twee kanten op gaan. Enerzijds is er het gevaar om het totaalbeeld van de ontwikkeling op te hangen aan één ontwikkelingsaspect dat er in positieve zin uitspringt: "Als hij nu al zichzelf heeft leren lezen, dan zal hij ook wel snel gaan leren rekenen". Dit wordt ook wel het zogenaamde Pygmalion-effect genoemd. Anderzijds kan zich ook het omgekeerde van dit verschijnsel voordoen. De ontwikkeling en behoeften van het kind worden gebaseerd op bepaalde gedragingen die passen bij het leeftijdsniveau. "Kijk eens hoe nauwkeurig en gemotiveerd hij de werkbladen maakt. Hij beleeft er zo te zien veel plezier aan. Het is toch prima dat hij aan dit soort activiteiten meedoet, ook al kan hij lezen".

Zorgvuldige observatie en registratie van de ontwikkeling in combinatie met de persoonskenmerken en leereigenschappen is een goed hulpmiddel om deze valkuilen te omzeilen.

Persoonskenmerken en leereigenschappen

Minstens zo belangrijk als de basis- en ontwikkelingsgegevens zijn uw indrukken met betrekking tot de persoon van de kleuter en de wijze waarop hij met informatie omgaat. We noemen in dit verband de meest opvallende kenmerken die u bij een kleuter kunt waarnemen en die indicatief zijn voor een ontwikkelingsvoorsprong. Het apart noemen van deze kenmerken is in feite een kunstgreep. In de praktijk zijn ze sterk met elkaar verweven en ziet u meestal een combinatie.

1. Taalontwikkeling

Wat bij kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong meestal direct in het oog springt is hun enorme taalvaardigheid. Eigenlijk is dit al heel goed zichtbaar in de peuterperiode. Hun vaardigheid met taal uit zich in de grote woordenschat, het praten in goed gevormde zinnen en het vermogen om door middel van taal duidelijk te maken wat hen bezig houdt. Daarmee kunnen ze het u soms behoorlijk lastig maken. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer ze een uitspraak van u bewust heel letterlijk opnemen om op die manier de situatie naar



hun hand te zetten. Het hebben van een grote woordenschat en een goede zinsopbouw hoeft op zichzelf nog geen uiting te zijn van (hoog)begaafdheid. Het kan ook een afspiegeling zijn van het gezin waarin het kind is opgegroeid. Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong kunnen vaak meer. Zij kunnen al een beetje spelen met taal, beleven plezier aan het doorzien van woordspelingen en gebruiken het in relatie met onderstaande kenmerken. Een voorbeeld is het meisje dat naast haar moeder in het vliegtuig zit. Zij zit bij het raam en kijkt naar de zee onder hen. "I see water", zegt ze. Direct daarna zegt ze lachend: "sea-water!"

2. Intense betrokkenheid

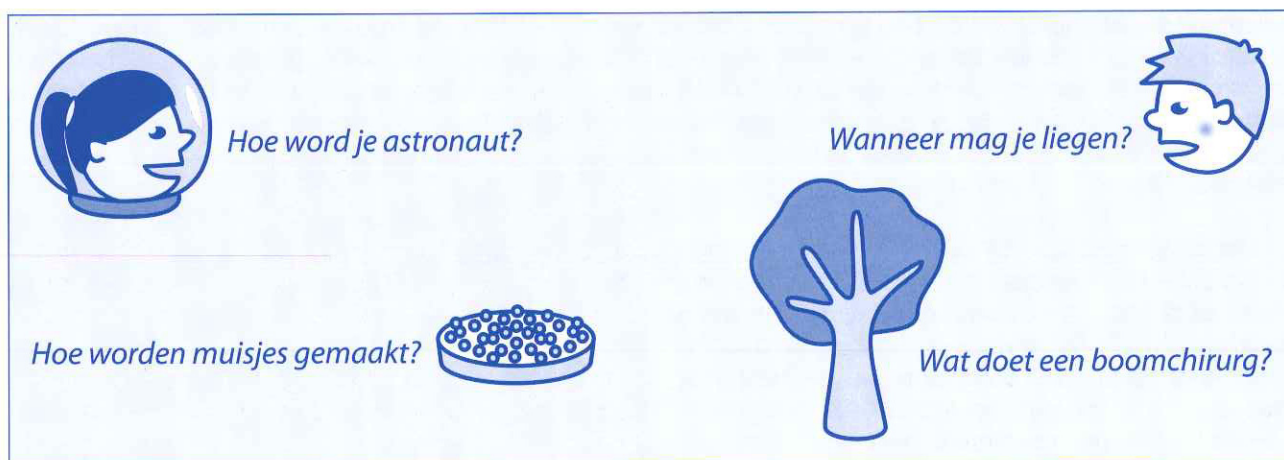
Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong leggen een tomeloze energie en doorzettingsvermogen aan de dag. Geholpen door hun fantasie en verbeeldingskracht bedenken ze vaak zelf allerlei varianten bij hun activiteit. Op die manier blijft de uitdaging aanwezig en draagt het resultaat op een positieve manier bij aan hun competentiegevoel. Een grote mate van betrokkenheid is immers een belangrijke voorwaarde voor ontwikkeling, mits de uitvoering ervan voldoende cognitieve inspanning vereist. Dat is vooral het geval bij zelfgekozen activiteiten of activiteiten waarbij ze een grote inbreng kunnen hebben.

3. Diep denken

Een volgend kenmerk van deze kinderen is het vermogen om zich te verplaatsen in anderen, ook wel empathisch vermogen genoemd. Hun cognitieve ontwikkeling stelt ze al vroeg in staat om zich in andere situaties te verplaatsen en daarop te reflecteren. Ze zijn zorgzaam en gevoelig voor signalen die erop duiden dat een ander iets nodig heeft, of dat de leraar hun hulp goed kan gebruiken. Soms strekt deze betrokkenheid zich verder uit dan de situatie uit het hier en nu. Via het jeugdjournaal worden geconfronteerd met slachtoffers van hongersnood, ernstige voorbeelden van milieuverontreiniging. Dat leidt tot vragen als: Wat gebeurt er als je dood gaat? Waarom is er oorlog? Zij kunnen dan zo met de situatie begaan zijn, er zo diep over doordenken, dat ze er door worden overspoeld en daardoor angstig raken.

4. Kennishonger

De enorme honger naar kennis die deze kinderen etaleren blijkt onder andere uit hun brede interesses die veel verder gaan dan die van hun leeftijdsgenoten. Voorbeelden van deze interesses zijn: alles willen weten over het beroep van kinderarts, de prehistorie, auto's en vliegtuigen, atlanten, techniek, vulkanisme, enzovoorts. Ze zijn steeds op zoek naar het nieuwe. Wat deze kinderen opsteken gaat verder dan het verwerven van kennis. Ze begrijpen het ook en kunnen het ook toepassen. Een voorbeeld is het meisje van net vijf jaar dat niet alleen de namen van verschillende bomen kent, maar ook kan vertellen hoe bomen aan voedsel komen, uit welke onderdelen ze bestaan, en dat een boom belangrijk is voor de productie van zuurstof. Dingen onderzoeken, vermoedens toetsen en verrassende ontdekkingen doen is wat deze kinderen typeert. Ouders en leraren bestoken ze met waarom- vragen en hoe- vragen. Ze laten zich daarbij niet zo maar met een kluitje het riet in sturen. Geholpen door hun uitzonderlijk goede taalvaardigheid blijven ze doorvragen, net zolang tot het antwoord bevredigend is. En als het nou alleen maar vragen waren die met een simpel antwoord konden worden afgedaan, maar nee, het zijn ook nog vragen waar een heel verhaal aan vast zit en waar we zelf ook meestal geen pasklaar antwoord op hebben. Meestal heeft ons antwoord weer een volgende vraag tot gevolg.



5. Logisch denken

Zoals we hierboven al aanduiden, zijn kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong in staat tot meer dan het onthouden van informatie. Zij kunnen hun kennis ook toepassen, het verbinden met andere kennis waardoor een dieper begrip ontstaat. Een voorbeeld hiervan is het jongetje dat net vijf jaar is. Hij zit ach-

terin de auto (zelf kondigde hij bij het instappen aan dat hij rechts achterin gaat zitten). Tijdens het rijden kijkt hij naar de huizen aan zijn rechterkant. Op een bepaald ogenblik valt zijn oog op de huisnummers. Al gauw heeft hij in de gaten dat er in de opeenvolging daarvan steeds een nummer wordt overgeslagen. Hij leest ze op: "6-8-10-12-14-16-18, enzovoort". Hij roept: "Oh, dan staan de 13, 15 en 17 aan de andere kant" en hij kijkt naar de huizenrij links en glimlacht.

6. Fantasie, creativiteit

Slimme kleuters beschikken over het vermogen om min of meer abstracte kennis zelf betekenisvol te maken. Door zelf toepassingen te bedenken wordt een abstract gegeven concreet gemaakt. Dit zien we bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van een begrip als 'halve' en 'kwart' bij een meisje van ruim vier jaar. Zij heeft een koek gekregen en zegt tegen haar moeder dat ze die samen met haar wil opeten. "Ieder een halve", klinkt het. Daarna breekt ze de koek in tweeën. Niet zomaar, maar heel precies. De twee helften legt ze op elkaar om zo te controleren of het ook echt eerlijk is verdeeld. Als er dan twee kinderen bijkomen die ook een stuk willen, zegt ze: "Dan krijgt ieder een kwart". Vervolgens verdeelt ze de twee halven in twee gelijke delen. In dit voorbeeld is niet alleen sprake van vindingsrijkheid, maar ook van logisch denken.

In hun spel laten kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong zien dat ze gemakkelijk allerlei spelideeën oproepen. Hun fantasie en creativiteit stellen hen in staat om van niets iets te maken. Omdat ze vaak al een plan hebben over het verloop van het spel nemen ze gemakkelijk de leiding. Dat wordt door anderen wel eens als bazig ervaren.

7. Symboolverkenning: Lezen en rekenen

De vroege leeftijd waarop kleuters al kunnen lezen is een van de meest genoemde signalen van een snelle ontwikkeling die ouders noemen als ze vermoeden dat hun kind (hoog)begaafd is. Letters en cijfers schrikken deze kinderen niet af. Integendeel, ze voelen zich ertoe aangetrokken. Het achterhalen van de betekenis van deze abstracte symbolen doen ze vrijwel geheel op eigen kracht en spelenderwijs. Het hoeft ze niet aangereikt te worden, het komt van binnenuit. Vaak kunnen ze al lezen bij de start in groep 1. In de wereld om hen heen ontdekken ze talloze voorbeelden die uitdagen tot het maken van sommetjes. In hun hoofd. Dat wel, want schrijven is veelal nog te moeilijk.

8. Sterk geheugen

Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong beschikken over een ijzersterk geheugen. Dat komt door de manier waarop ze informatie opslaan. Niet als losse delen, maar in samenhang met andere informatie. Op die manier creëren ze een netwerk in hun brein. Daardoor hebben ze op verschillende manieren toegang tot de informatie. Ouders drukken hun verbazing wel eens uit door het geheugen van hun (hoog)begaafde kind te vergelijken met een harde schijf. Neem het voorbeeld van het jongetje van net vier jaar. Hij zit nog maar een blauwe maandag in groep 1 en weet al ras de meeste namen van de kinderen. Enige tijd later blijkt dat hij ook de verjaardagen van de kinderen heeft onthouden. Van zijn oma heeft hij een zakagenda gekregen. Aan de juf vraagt hij of ze de verjaardagen van de klasgenoten daar in wil opschrijven. Datzelfde jongetje blijkt een voorliefde voor auto's te hebben. Zijn kennis van automerken beperkt zich niet tot de tien meest voorkomende merken, maar spreidt zich uit tot vele tientallen. Al snel blijkt dat hij een feilloos systeem heeft ontwikkeld van kritische kenmerken waarmee deze auto's vlot zijn te herkennen en van elkaar te onderscheiden. Hij gebruikt daarvoor de emblemen. Van 'elke' auto weet hij ook waar die staan (bijvoorbeeld op de motorkap of op de velgen). Behalve de symbolen benut hij ook typische vormkenmerken. Dat gaat zo ver dat een slechts gedeeltelijk zichtbaar zijruitje voldoende is om te bepalen om wat voor auto het gaat. Omstanders zijn op zo'n moment met stomheid geslagen.

9. Vroeg in staat tot samenspel

Kleuters die zich in cognitief opzicht sneller ontwikkelen dan hun leeftijdsgenoten kunnen ook in sociaal-emotioneel opzicht verder zijn. Ze zijn vroeger in staat om onderscheid te maken tussen fantasie en werkelijkheid. Ze weten wat echt is en wat niet, en nemen dat over in hun spel. Dingen die niet echt zijn kunnen niet. Het belang van de werkelijkheid is ook waar te nemen in het samenspel: het spel moet volgens de regels gespeeld worden. Regelgebonden spellen zijn daarom al vroeg mogelijk. Deze kleuters zijn al op jonge leeftijd in staat om zich te verplaatsen in anderen en rekening te houden met hun behoeften en wensen. Dit vermogen is ook te zien in de manier waarop de kleuter oplossingen bedenkt voor ruzies, een troostend gebaar maakt naar een ander kind dat verdrietig is of een andere vorm van hulpvaardig gedrag demonstreert. De sociale competentie van de kleuter met een ontwikkelingsvoorsprong uit zich met name ook in zijn vriendschapsverwachtingen. Gemaakte afspraken hebben voor hun vaak een hogere geldigheidswaarde dan voor de meeste leeftijdsgenoten. Bij de meeste kleuters wisselen de vriendschappen sterk en is de regel 'afsprake is afspraak' nog niet zo belangrijk. Dat komt later pas.

In de praktijk zijn er verschillende kenmerkenlijsten in omloop. Het gevaar van dergelijke lijsten is dat de verschillende eigenschappen niet of in onvoldoende mate in onderlinge samenhang worden benut. Het gaat, net als bij de interpretatie van het individuele ontwikkelingsprofiel, om het totaalbeeld. Bovendien mag de herkenning van signalen niet worden opgevat als het stellen van een diagnose.

Signalering van een ontwikkelingsvoorsprong is niet meer en niet minder dan het gericht verzamelen van uitingen die wijzen in die richting. Hoe meer persoonskenmerken en leereigenschappen in onderlinge samenhang aanwezig zijn en hoe sterker dit het geval is, des te groter de kans dat er wel eens sprake zou kunnen zijn van een ontwikkelingsvoorsprong. Als hulpmiddel bij het signaleren kunt u de onderstaande kenmerkenlijst gebruiken (zie ook Bijlage 3).

	1	2	3	4	5
Persoonskenmerken en leereigenschappen					
<i>Taalontwikkeling:</i> Heeft een opvallend goede taalontwikkeling/ruime woordenschat.					
<i>Betrokkenheid:</i> Is intens betrokken bij activiteiten die passen bij zijn mogelijkheden.					
<i>Diep denken:</i> Denkt diep na over gebeurtenissen.					
<i>Honger naar kennis:</i> Is nieuwsgierig, stelt vragen, uitgesproken interesses.					
<i>Logisch denken:</i> Kan goed logisch denken, ziet relaties, verbanden, grotere patronen, doet al vroeg (denk)spelletjes voor oudere kinderen.					
<i>Fantasie/creativiteit:</i> Is vindingrijk/bedenkt creatieve oplossingen, bijvoorbeeld in spel.					
<i>Symboolverkenning:</i> Is eerder toe aan intellectuele vaardigheden als: tijdsoriëntatie, lezen, getallen/hoeveelheden.					
<i>Geheugen:</i> Heeft een opvallend goed geheugen.					
<i>Samenspel:</i> Vroeg in staat tot samenspel.					

Hoe hoger de waarde is die u aan een uitspraak toekent, des te sterker geldt de uitspraak voor de leerling. U kunt desgewenst zelf nog enkele eigenschappen en kenmerken toevoegen.

1.2 Behoeften van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

(hoog)begaafde kleuters zijn in het algemeen gebaat bij activiteiten die:

- Open zijn en kansen bieden om zelf ontdekkingen te doen.
- Grote denksprongen mogelijk maken.
- Verschillende manieren van denken mogelijk maken, bijvoorbeeld: verzamelen van kennis, toepassen ervan, categoriseren of ordenen en het (creatief) samenvoegen van informatie.
- Ze in belangrijke mate zelfstandig kunnen plannen en uitvoeren.
- Voldoende complex zijn.
- Voldoende ruimte bieden om hun fantasie en creativiteit te benutten.
- Tegemoet komen aan hun behoefte om te (leren) lezen, schrijven en rekenen.
- Bijdragen tot een brede ontwikkeling zodat ze al hun talenten kunnen ontwikkelen.

Net als andere kinderen, hebben (hoog)begaafde kleuters behoefte om bij een groep te horen waarbinnen ze zich geaccepteerd voelen, waarbinnen ze met elkaar kunnen spelen, geven en nemen, en ervaren hoe het is om met anderen samen te werken. Ze moeten zich niet alleen als individu volledig kunnen ontwikkelen, maar ze moeten ook ervaren dat hun individualiteit verplichtingen met zich meebrengt en dat ze respect moeten hebben voor de rechten van andere kinderen. Daarom is het aan te bevelen om de activiteiten uit Compact & Rijk niet uitsluitend individueel maar ook met anderen te laten uitvoeren. Bij het samen werken aan een opdracht kan gedacht worden aan de mogelijkheid om dat te doen met ontwikkelingsgelijken. Ook samenwerking met andere kinderen die over talenten beschikken die binnen de uitvoering van de opdracht relevant zijn en een positieve bijdrage kunnen betekenen voor het eindresultaat, is ons inziens een reële optie.

1.3 Inspelen op behoeften van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong

Niet alleen signaleren waar kinderen behoefte aan hebben is van belang, u moet er ook adequaat op reageren. Pas dan is sprake van stimulering. Beschikbaarheid van gevarieerde materialen/activiteiten is daarbij niet voldoende; het moet gecombineerd worden met de juiste, dat wil zeggen op deze (hoog)begaafde kinderen afgestemde, stimulering en interactie (Mönks, 1995). Dit betekent bij een deel van de (hoog)begaafde kinderen rekening houden met hun specifieke kenmerken. Daartoe behoren de positieve signalen zoals hierboven genoemd, maar ook factoren als: neiging tot perfectionisme, ontwikkeling van faalangst en soms hun neiging tot betweterigheid.

Enkele algemene tips voor de begeleiding van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong:

- Geef het kind op dezelfde wijze feedback voor zijn prestaties als andere kinderen. Vermijd het extra prijzen.
- Geef eerlijke, kritische feedback en richt deze vooral op de wijze waarop u het kind hebt zien werken, waarop het de taak heeft aangepakt.
- Streef ernaar om het kind te laten samenwerken met ontwikkelingsgelijken. Dat zijn leerlingen met een zelfde ontwikkelingsniveau en met vergelijkbare denkwijzen en sterke kanten.
- Zorg voor voldoende cognitieve uitdaging. Dat hoeft niet perse door middel van spel, maar zeker ook door opdrachten. Deze moeten dan wel zoveel mogelijk open zijn (zie ook hierboven).
- Omdat kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong over het algemeen een veel grotere woordenschat hebben dan hun leeftijdgenootjes doet u er goed aan om in uw begeleiding van hen daar rekening mee te houden. Gebruik daarom volwassen taal.

Rolverdeling leraar en leerling

Mensen worden niet door hoogbegaafdheid getroffen. Ze moeten er hard voor werken om de begaafdheid te realiseren. Dat geldt ook voor het jonge kind. De in potentie aanwezige mogelijkheden of talenten moeten namelijk wel ontwikkeld worden. Dat vraagt van u een dubbele rol: die van regisseur en coach.

Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong zijn over het algemeen goed tot zeer goed in staat zich zelfstandig met een activiteit bezig te houden. Het is echter een misverstand om te denken dat ze daarom de verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces geheel zelf kunnen dragen. U als leraar bent en blijft eindverantwoordelijk en heeft in belangrijke mate de rol van regisseur. Het is onjuist om te denken dat deze kinderen uit zichzelf die activiteiten kiezen die bijdragen tot verdere ontwikkeling. Daarvoor hebben ze u nodig. Dat houdt niet alleen in dat u zorgt voor uitdagende activiteiten en een uitdagende omgeving, maar ook dat u ervoor zorgt dat ze die uitdaging daadwerkelijk oppakken. Dat doet u door in het persoonlijke contact uiting te geven aan uw verwachtingen ten aanzien van wat ze kunnen. Hoge, maar wel realistische verwachten leiden tot hoge prestaties. U laat merken dat u gelooft in de mogelijkheden van het kind en dat het die in deze activiteit kan waarmaken. Sander is 5 jaar en heeft een flinke ontwikkelingsvoorsprong. Op advies van de orthopedagoog kiest de leraar ervoor om aan Sander bouwopdrachten te geven, waar hij zich op stuk kan bijten. Ze zet de kist met bouw materiaal klaar en nodigt Sander uit om te beginnen. Na enige tijd blijkt dat er nog niets uit zijn handen is gekomen. Hij is niet geïnteresseerd, denkt de juf. Pas nadat ze erbij gaat zitten en Sander op sleeptouw neemt door middel van globale suggesties en wat aanmoediging, komt hij los.

Ook al hebt u als leraar de eindregie, het is goed om ook naar het kind te kijken en te luisteren en ruimte te bieden voor diens eigen invulling. U maakt hem medeverantwoordelijk voor het leerproces. Tijdens het werken toont u uw belangstelling, biedt u veiligheid, stelt u (denk)stimulerende vragen en moedigt u aan. U bent nu vooral coach. Die rol is belangrijk omdat de uitvoering van de activiteiten, met name van de jongere kinderen, het nodige van hun doorzettingsvermogen vraagt. Coaching en stimulering door u kan daarom niet gemist worden. Uw rol van coach of stimulator is van invloed op de ontwikkeling van het zelfbeeld van het (hoog)begaafde kind.

Bij het geven complimenten is het overigens wel van belang om niet te sterk het accent te leggen op de uitzonderlijke intelligentie van het kind maar vooral op de inspanning die het heeft geleverd en de wijze waarop het te werk is gegaan. Dus niet zozeer in de trant van 'Wat ben jij toch een slim kind' maar meer als 'Wat heb jij hard gewerkt' Natuurlijk is het goed dat u samen met het kind het resultaat van zijn inspanningen bespreekt en dat u van uw kant aangeeft wat u opvalt en waardeert. Waar het om gaat is dat eenzijdige benadrukking van zijn slimheid ertoe kan leiden dat het kind minder scherp blijft en een houding ontwikkelt dat hij zich niet meer hoeft in te spannen om slim te blijven of nog slimmer te worden.

Hoe u de rollen van regisseur en coach vorm geeft zal uiteraard per kind verschillen. U zult steeds een evenwicht moeten zoeken tussen stimuleren en loslaten. Geen of onvoldoende interactie tussen u en het kind kan hier betekenen dat bruggen niet worden gebouwd. Een te grote bemoeienis van uw kant kan het kind ervan weerhouden om bruggenbouwer te zijn of te worden (J. Stopper, 2000).

Compacten en Verrijken van activiteiten

Werken met ontwikkelingsmaterialen of werken binnen thema's/interessegebieden biedt vele kansen om in te spelen op de specifieke behoeften van het kind met een ontwikkelingsvoorsprong. Jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong moeten op een manier die bij hen past worden gestimuleerd en uitgedaagd met activiteiten die hen ontwikkelingskansen geven. Opdrachten die ook voor hen aansluiten bij de 'zone van naaste ontwikkeling'.

De leraar volgt de ontwikkeling van een kind stap voor stap door middel van het stellen van tussendoelen, die zichtbaar zijn op ontwikkelings-/leerlijnen bij elk ontwikkelings- of leer- en vormingsgebied.

Een leraar heeft goed zicht op de leerlijn, weet de juiste interventies in te zetten waardoor de kinderen de doelen kunnen bereiken. Blijkt nu op basis van observatie dat de ontwikkelingsvoorsprong bij een kind blijvend is, dan vraagt dit aanpassing van het - stap voor stap - aanbieden van leerstof. Voor deze kinderen is aanbieden van (delen van) de leerstof in een beperktere tijd (compacten) en verbreden en verdiepen van het leerstofaanbod (verrijken) een adequate aanpak. Ook in een kleutergroep spreken we van compacten en verrijken van het activiteitenaanbod met als doel om zo optimaal tegemoet te komen aan de specifieke behoeften van het kind met een ontwikkelingsvoorsprong.

Compacten

Hieronder verstaan we het aansluiten bij leerdoelen, wat in veel gevallen voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong inhoudt dat ze stappen op de leerlijn kunnen overslaan. U heeft een ontwikkelingsprofiel van het kind, beschikt over betrokkenheidsgegevens en basiskenmerken en met behulp van de signaleringslijst komt u tot de conclusie dat er bij een kind sprake is van een voorsprong op zijn leeftijdgenoten.

U biedt activiteiten aan, kiest ontwikkelingsmaterialen die passen bij dit ontwikkelingsniveau. Activiteiten die onder dit niveau liggen, biedt u niet meer aan. Wanneer een vierjarige vrijwel volledige letterkennis heeft en kan lezen wanneer hij in de kleutergroep komt, biedt u hem geen letterkennis activiteiten meer aan. U daagt het kind uit met opdrachten en materialen zijn kennis op een betekenisvolle manier verder te ontwikkelen. Als een kind de cijfersymbolen tot 20 al kent, de juiste hoeveelheden eraan weet te koppelen, één-één relatie kan leggen, geeft u hem geen telopdrachten tot 8 meer, maar formuleert u voor hem structureel hogere leerdoelen in het groepsplan.

U beperkt het aantal opdrachten met dezelfde inhoud, waar andere kinderen juist veel herhaling nodig hebben, hebben kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong meer aan verbreden en verrijken.

Om te bepalen of een activiteit in voldoende mate geschikt is voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong kunt u gebruik maken van het beoordelingslijstje op pagina 19. De hierin genoemde criteria staan niet volledig los van elkaar, maar overlappen elkaar gedeeltelijk. In feite zou aan alle of vrijwel alle criteria voldaan moeten zijn, willen we kunnen spreken van een activiteit die kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong activeert om hun talenten te mobiliseren en verder te ontwikkelen. Deze talenten kunnen betrekking hebben op:

- Taalvaardigheid: woordenschat, vertellen, lezen, taalspelletjes.
- Motoriek: spel, sport, toneel, bouwen, knutselen.
- Logisch denken: cijfers en getallen, uitzoeken hoe iets werkt, denkspelletjes (bijvoorbeeld Rummikub, Sudoku, dammen, schaken).
- Verkenning van de natuur: proefjes doen m.b.t. verschijnselen in de natuur, observeren hoe dieren en planten leven, het werk van een boomchirurg.
- Muziek: luisteren naar muziek, muziek/liedjes maken.
- Omgaan met anderen: samenwerken, samenspelen, anderen helpen.
- Omgaan met zichzelf: nadenken over jezelf, weten waar je wel/niet goed in bent, concentratie, uiten van mening, gevoelens en gedachten.

Verrijken

Als het compacten op deze manier wordt toegepast wordt het onderwijsaanbod voor deze kinderen al een stuk aantrekkelijker. Compact & Rijk is echter gericht op een brede ontwikkeling, daarvoor is verrijken nodig. Initiatief tot de inzet van verrijkingsactiviteiten gaat uit van de school of in sommige gevallen van de ouders. Het is van belang dat dit gepaard gaat met overleg. Gezamenlijke betrokkenheid bij de keuze en uitvoering van verrijkingsactiviteiten draagt bij tot een ondersteunend klimaat en hoeft geen brug te ver te zijn.

Onder verrijken verstaan we *niet* het moeilijker maken van de opdracht, dan doen we de persoonskenmerken van deze kinderen tekort. In Compact & Rijk hebben we activiteiten opgenomen die voldoen aan (een groot aantal van de) criteria voor activiteiten voor jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Dit zijn criteria die goed passen bij de persoonskenmerken. Het kind heeft hierdoor volop kans zich verder te ontwikkelen. In paragraaf 1.4 'Werken met Compact & Rijk' vindt u deze criteria voor verbreden en verrijken van activiteiten.

De leeromgeving

Ook hierin kunt u rekening houden met, en aansluiten bij, jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Ook deze doelgroep leert op jonge leeftijd heel graag handelend. Belangrijk om hierop aan te sluiten in de leeromgeving, er is voldoende te ontdekken voor deze kinderen. Ze hebben een brede belangstelling. Zorgt u er bijvoorbeeld voor dat de materialen in de spel- en themahoeken uitnodigen tot creatief spel en experimenterend leren. De materialen worden steeds genoemd bij de activiteiten in Compact & Rijk, een aantal hiervan kunt u standaard in de leeromgeving opnemen. In de hoeken kunnen de kinderen samen spelen en of met één van de activiteiten aan de slag gaan. Richt zo in dat de kinderen op een positieve manier van elkaar afhankelijk zijn bij het samenwerken in een knutsel- of ontdekhoek of restaurant of winkeltje.

1.4 Werken met Compact & Rijk

Compact & Rijk past binnen elke werkwijze voor het samenstellen van een beredeneerd aanbod. Wanneer u de ontwikkeling van kinderen volgt door te observeren en te registreren, bieden de mijlpalen uit het KIJK! Observatie- en registratiemodel en de hierbij geformuleerde tussendoelen een leidraad voor uw aanbod. Wanneer u met kleuterprogramma's werkt, gebruikt u de tussendoelen bij de ontwikkelingsgebieden als uitgangspunt om het niveau te bepalen en plant u een activiteit uit Compact & Rijk die in te passen is in uw thema of programma.

Omdat Compact & Rijk gericht is op kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong is gekozen voor een beschrijving van tussendoelen behorend bij de ontwikkelingsleeftijd vanaf 6;6 jaar bij een gemiddelde ontwikkeling.

Voor kinderen die jonger zijn en een ontwikkelingsvoorsprong hebben maar nog niet functioneren op een leeftijd van 6;6 kunt u gebruik maken van de tussendoelen zoals beschreven in KIJK! en Doe³.



Wanneer u werkt met KIJK! en KIJK! en Doe

Werken met Compact & Rijk is een onderdeel van de cyclus observeren, registreren, plannen, uitvoeren en evalueren van aanbod. In KIJK! en Doe³ is deze cyclus beschreven.

De mijlpalen en tussendoelen zoals beschreven in Compact & Rijk zijn uitgangspunt voor het doelgericht kiezen en plannen van een beredeneerd aanbod voor het jonge kind met een ontwikkelingsvoorsprong. Ze sluiten naadloos aan op Kijk!groep 1-2 en 3-4 en KIJK! en Doe.

In Compact & Rijk zijn voor negen ontwikkelingsgebieden tussendoelen opgenomen, die aansluiten bij de tussendoelen van KIJK! en Doe. Een aantal ontwikkelingsgebieden die in KIJK! en Doe³ beschreven staan (lichaamsoriëntatie, visuele waarneming en auditieve waarneming) is volledig op een ontwikkelingsleeftijd van ongeveer 6;6 jaar en zijn voorwaardelijk voor de verdere ontwikkeling van onder andere ruimtelijke ontwikkeling en de ontwikkeling van de geletterdheid en gecijferdheid. De kwaliteitscriteria³ uit KIJK! en Doe zijn richtinggevend geweest voor deze activiteiten.

³ KIJK! en Doe, Bazalt, Vlissingen (2004).

Rol van de leraar

De samenstelling van een passend aanbod voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong en het bieden van de juiste begeleiding daarbij is een kwestie van professionaliteit. Als professionele leraar beschikt u over de kennis en vaardigheden om de specifieke onderwijsbehoeften van deze kinderen tijdig te onderkennen en daarop in te spelen. Bijvoorbeeld door, afhankelijk van wat u waarneemt, de activiteit complexer, meer open, te maken of materialen toe te voegen zodat deze een grotere mate van cognitieve inspanning vereisen.

In dezelfde activiteit kunt u voor een ander kind wat bijsturen door meer structuur te geven, materiaal weg te laten of meer instructie te geven. Uw rol bij de uitvoering van de activiteiten van Compact & Rijk kan dus steeds verschillend zijn en past u aan, aan de onderwijsbehoefte van de kinderen.

De opbouw van Compact & Rijk

De activiteiten die bijdragen tot het bereiken van de tussendoelen zijn onderverdeeld in vier clusters.

1. Activiteiten gericht op:

- Grote Motoriek
- Kleine Motoriek
- Tekenontwikkeling

2. Activiteiten gericht op:

- Ruimtelijke oriëntatie
- Tijdsoriëntatie

3. Activiteiten gericht op:

- Mondelinge taalontwikkeling
- Ontwikkeling van de geletterdheid

4. Activiteiten gericht op:

- Logische denkontwikkeling
- Ontwikkeling van cijfers en getallen

De activiteiten

In de praktijk wordt nogal eens gedacht dat het moeilijker maken van een activiteit voldoende is om deze geschikt te maken voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. In paragraaf 1.3 besteedden we in deze context al aandacht aan de begrippen compacten en verrijken. In een voorbeeld hieronder een toelichting op het verschil tussen de begrippen moeilijker en complexer. Een bouwactiviteit kan moeilijker zijn door ingewikkelder constructies toe te passen als overbruggen. Op zich niets mis mee. Het is belangrijk om te weten dat deze uitbreiding van de activiteit in feite een zelfde soort denken/cognitieve inspanning vereist. Anders wordt het als de opdracht luidt: "Kun je nu ook tekenen wat je gebouwd hebt zodat je het straks nog eens kan bouwen?". De taak wordt nu complexer en vereist een ander soort denken, namelijk: analyseren (hoe ga ik het aanpakken?) en omschakelen van drie-dimensionaal naar twee-dimensionaal.

In de activiteiten bij de negen ontwikkelingsgebieden in Compact & Rijk is onder andere sprake van balans tussen afbakening en structuur en openheid en zelfsturing.

Aanbieding in een betekenisvolle context

Belangrijk is dat u activiteiten in een betekenisvolle context aanbiedt. Neem de vrijheid de activiteiten aan te passen aan een actuele gebeurtenis of situatie. Een voorbeeld bij het ontwikkelingsgebied kleine motoriek: kinderen kunnen nieuwsgierig zijn naar de schrijfwijze van letters of zelfs naar het verbonden schrift. Plan de activiteiten uit Compact & Rijk die hierop gericht zijn niet in als op zichzelf staande activiteiten, maar in een context die voor het kind betekenisvol is. Zomaar verbonden schrift leren is wellicht korte tijd interessant, maar het kunnen toepassen in een betekenisvolle context (schoolkrant, uitnodiging, brieven aan opa/oma) en gekoppeld aan activiteiten die gericht zijn op de geletterdheid is minstens zo waardevol en zal zeker zorgen voor een intensere betrokkenheid en daarmee een groter leerrendement. Bij de keuze van activiteiten gaat u uit van leerdoelen die aansluiten bij de totale ontwikkeling van het kind.

Ontwikkeling in samenhang

De in Compact & Rijk opgenomen activiteiten zijn ingedeeld in ontwikkelingsgebieden om ze voor u toegankelijk te maken. Tegelijkertijd doen we ze daarmee te kort: ze zijn niet geschreven op één ontwikkelingsgebied. We vertrouwen op de professionele leraar die de accenten daar weet te leggen waar nodig is. Een goede activiteit doet namelijk altijd een beroep op meerdere ontwikkelingsgebieden.

1.5 Tot slot

Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong betekenen een enorme uitdaging. De talenten die zij in potentie hebben, komen niet *zomaar* tot volledige ontwikkeling. Een stimulerende speel-leeromgeving levert daaraan een aanzienlijke bijdrage. De leraar vervult daarin een belangrijke rol. Met Compact & Rijk kunt u die rol inhoud geven. Het is meer dan een inspiratiebron voor de keuze van geschikte activiteiten. Het biedt u ook houvast voor het tijdig signaleren van een ontwikkelingsvoorsprong bij kinderen in uw groep. Door veel positieve aandacht te geven en te laten merken dat u deze kinderen echt begrijpt, ontwikkelen ze zelfvertrouwen en vertrouwen in u. Dit zelfvertrouwen is belangrijk om hun talenten zo breed mogelijk te ontwikkelen.



Een kleuter kan één speel-werkuur met de opdracht bezig zijn maar kan ook een hele week nodig hebben omdat de ene activiteit leidt tot een volgende, die 'opgelost' moet worden. Uiteraard speelt de leraar hierin een onmisbare begeleidende en coachende rol. Wanneer een kind meteen een open, zelfsturende opdracht krijgt kan het hiermee 'geen raad weten'. Het is dan ook belangrijk om wanneer het kind aangeeft de activiteit niet leuk te vinden, na te gaan wát het kind niet leuk vindt in de activiteit. Het kan namelijk ook zo zijn dat het (tijdelijk) onvermogen hem op dat moment zodanig frustreert dat hij niet verder wil met de activiteit.

In het voorbeeld van Job, de kleuter uit de inleiding van Compact & Rijk, merkte de leraar dat Job de opdracht 'Tijdverhalen' waarbij hij de volgorde na gaat waarin zijn fiets is gemaakt, erg leuk vond. Tóch wilde Job na het eerste vakje waarin hij een fietsframe tekende, stoppen. Het vriendje waarmee hij samen zijn fiets bekeek en erover praatte, ging enthousiast verder met tekenen.

Job bleek last te hebben van zijn onvermogen om op een voor hem bevredigende manier te tekenen. De leraar praatte met Job hoe hij het verder zou kunnen aanpakken. Ze kwamen tot de conclusie dat het heel precies tekenen hier minder van belang was als je er het woord bij zou schrijven.

Criteria voor de activiteiten in Compact & Rijk

Bovenaan iedere activiteit staat een pictogram dat het ontwikkelingsgebied aanduidt waarop de activiteit betrekking heeft. Om de activiteiten bij uitstek geschikt te maken voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong maakt u bovendien gebruik van onderstaande criteria, in combinatie met de persoonskenmerken en leereigenschappen (zie paragraaf 1.1). De activiteiten kunt u tevens geschikt maken voor kinderen met een gemiddeld ontwikkelingsniveau door ook hiervoor gebruik te maken van de checklijst criteria voor Compact & Rijk activiteiten. Door de activiteiten bijvoorbeeld in te korten, meer gesloten en eenvoudiger te maken. Bovendien bent u alert op uw rol als leraar.

Criteria voor Compact & Rijk activiteiten:

1. Openheid
2. Complexiteit
3. Duur
4. Veelzijdigheid
5. Uitdaging
6. Variatie
7. Reflectie

In Bijlage 2 vindt u deze criteria uitgewerkt in de vorm van een checklijst die u kunt gebruiken bij voorbereiding en reflectie op uw eigen activiteiten voor deze doelgroep.

Uitvoering in tweetallen of kleine groep?

Bij elke activiteit staat aangegeven of deze geschikt is voor individuele uitvoering of uitvoering in tweetallen, een groepje of een hele groep. De activiteiten uit Compact & Rijk zijn geschreven voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. Sommige activiteiten kunt u introduceren in een hele groep. Waar het bij Compact & Rijk om gaat, is dat u het kind met ontwikkelingsvoorsprong een speciaal op hem afgestemde taak of opdracht geeft, inclusief passende begeleiding.

Een belangrijke taak van u is kinderen te stimuleren in hun denken en hen actief bezig te laten zijn met het oplossen van complexere vragen en opdrachten. Dit kan in interactie met andere kinderen. In eerste instantie om ervoor te zorgen dat deze kinderen geen geïsoleerde positie krijgen in de groep maar ook om in interactie met elkaar tot nieuwe inzichten en oplossingen te komen. Stel het groepje kinderen zo samen dat het kind met de ontwikkelingsvoorsprong anderen naast zich heeft die een (bijna) gelijk ontwikkelingsniveau en/of interesse hebben. Als het ontwikkelingsniveau teveel uiteen loopt is sprake van een te grote ongelijkheid in ontwikkeling en zullen beide leerlingen te weinig leren van de aangeboden activiteit.

